

Endrődi Anna – Horváth M. Attila
Kora bronzkori és avar kori sírok

Budapest, Csepel-szigeten

Csepel-Vízmű (Budapest, XXI.,

II. Rákóczi F. út 345.)

In memoriam Kalicz-Schreiber Rózsa

Bevezető

1999-ben a Csepel-sziget északi csúcsát mintegy 12 km hosszúságban átszelő gázvezeték nyomvonalában a Budapesti Történeti Múzeum folytatott leletmentéseket. A nyomvonal érintette a Csepel-Vízmű régészeti lelőhelyet, amely a sziget ÉNy-i partján, a Duna fő medrétől 300 méterre, a vízmű III – VI. számú kútjaitól keletre 60 m-re található (1. kép). A lelőhelyen korábban, 1956 tavaszán Póczy Klára és Nagy Tibor végeztek leletmentő ásatást, melynek során a késő rézkori Bádeni kultúra településrészlete (tűzhelyek és hulladékgödrök), valamint a középső bronzkori Vátya kultúra sírjai kerültek felszínre.¹ A régészeti lelőhely környezetében 1974 és 1988 között folytatott leletmentések során késő rézkori leleteket, kora és középső bronzkori telepobjektumokat és sírokat valamint avar sírokat, középkori gödröket és szabad tűzhelyeket tártak fel.² Az 1999-ben folytatott leletmentések során a késő rézkori Bádeni kultúra 25 objektuma³, (hulladékgödrök és tűzhelyek), a kora bronzkori Harang alakú edények kultúrája Csepel csoportjának 24 sírja és 16 hulladékgödre, a középső bronzkori Vátya kultúra 20 urnasírja, 1 telepobjektuma (Endrődi Anna ásatása), 64 avar sír, 2 avar gödör (Horváth M. Attila ásatása), valamint Árpád-kori falu gödrei, tűzhelyei és házai (összesen 27 objektum, Kovács Eszter ásatása) kerültek feltárássra a 7 méter szélességű és 600 méter hosszúságú gázvezeték nyomvonalában. A fentiek egyúttal a régészeti lelőhely horizontális sztratigráfiájának összetevőit jelentik.

A Csepel-sziget geomorfológiai viszonyairól Schweitzer Ferenc és Pécsi Márton munkái adnak támpontot⁴. A Csepel-sziget a Duna alföldi szakaszának legnagyobb szigete. Hosszúsága közel 50 km, átlagos szélessége 5–6 km. Nyugaton a Duna fő medre, keleten a Soroksári / Ráckevei Duna-ág fogja közre. Sík, alföldi jellegű térszín. Legmagasabb pontja 122 m tengerszint feletti magasságú, legalacsonyabb része alig emelkedik a Duna átlagosan 93–95 tszf. magasságú szintje fölé. A relatív szintkülönbség

**Early Bronze Age and Avar graves
 at Budapest, Csepel-Island**

Csepel-Vízmű (Budapest, XXI.,

345. II. Rákóczi F. road)

In memoriam Rózsa Kalicz-Schreiber

Anna Endrődi – Attila Horváth M.

Introduction

The Budapest History Museum conducted rescue excavations in 1999 along the track of a gas pipe crossing the northern end of the Csepel Island in a length of about 12 km. The track crossed the archaeological site called Csepel-Vízmű, which is situated 60 m east of wells nos III – VI of the waterworks, about 300 m from the main branch of the Danube in the north-western part of the island. (Fig. 1) Earlier Klára Póczy and Tibor Nagy conducted rescue excavations at the site in the spring of 1956. They uncovered a settlement fragment of the late Copper Age Baden culture (hearths and refuse pits) and graves of the middle Bronze Age Vátya culture.¹ The rescue excavations conducted in the area between 1974 and 1988 unearthed finds from the late Copper Age, settlement features and graves from the early and middle Bronze Age, graves from the Avar period and medieval pits and an open hearth.² The rescue excavations in 1999 were conducted in the 600 m long and 7 m broad track of the gas pipe and resulted 25 features of the late Copper Age Baden culture³ (refuse pits and hearths), 24 graves and 16 refuse pits of the early Bronze Age Bell-beaker culture, 20 urn graves and a settlement feature of the middle Bronze Age Vátya culture (excavation by Anna Endrődi), 64 Avar graves, 2 Avar pits (excavated by Attila M. Horváth) and pits, hearths and houses of a village from the Árpadian Era (altogether 27 features excavated by Eszter Kovács). These are the finds that constitute the elements of the horizontal stratigraphy of the archaeological site.

Ferenc Schweitzer's and Márton Pécsi's works describe the geomorphology of the Csepel Island.⁴ The Csepel Island is the greatest island in the plain stretch of the Danube. Its length is nearly 50 km, its average width is 5–6 km. It is enclosed by the main branch of the Danube in the west and by the Soroksár/Ráckeve Danube branch in the east. It shows a flat, plain type

1 NAGY TIBOR: A Csepel-sziget, vízmű területén végzett leletmentő ásatás jegyzőkönyve BTM A. 1053-79. A feltárt terület pontos helye ásatási helyszínrajz hiányában nem meghatározható. A fennmaradt jelentésben utalás történik arra, hogy az ásatást a vízmű kútjaitól keletre, tehát az 1999-ben folytatott leletmentés közelében végezheték.

2 SCHREIBER R., NAGY M.: Csepel-Háros 1974. BTM A.: 132-75, Csepel, BVM, NAGY M. 1998, 146., IRÁSNÉ MELIS K. 1988, BTM A. 1649-91.

3 ENDRŐDI – GYULAI 1998–2000.

4 SCHWEITZER 1992, 5–15. PÉCSI 1958.

1 NAGY TIBOR: A Csepel-sziget, Vízmű területén végzett leletmentő ásatás jegyzőkönyve, BTM A. 1053-79. The exact position of the excavated area cannot be determined for lack of an excavation plan. The report mentions that the excavations were conducted east of the wells of the waterworks, so it was probably close to the site of the rescue excavations of 1999.

2 SCHREIBER R., NAGY M.: Csepel-Háros 1974, BTM A.: 132-75, Csepel, BVM, NAGY M. 1998, 146., IRÁSNÉ MELIS K. 1988, BTM A. 1649-91.

3 ENDRŐDI-GYULAI 1998–2000.

4 SCHWEITZER 1992, 5–15. PÉCSI 1958

tehát a 30 m-t sem éri el. A legjelentősebb felszínformáló erő a folyóvízi erózió és akkumuláció. A Csepel sziget mentesített ártér. A legidősebb felszíni képződmény a Duna óholocén időségi I/b terasz anyaga: kavicsos homok, öntésiszap és agyag, valamint a Duna II/a sz. teraszanyaga /fiatal Würm/: homokos kavics és folyóvízi homok. A folyó nemcsak felületileg tarolta le a II/a sz. teraszfelszínt, hanem medreket vágott bele, melynek következményeként ÉÉNY-DDK-i teraszszigetek védődtek ki köztük futó medervonulatokkal, létrehozva az óholocén felszíneket, magas ártéri szinteket, teraszszigeteket. A sziget régészeti lelőhelyei is ezeken a felszínarabokon helyezkednek el. A fent említett medervonulatokat több alkalommal megfigyeltük és dokumentáltuk mind a Soroksári Duna-ág partjánál, mind a Duna fő medre közelében, tehát Csepel-Vízmű lelőhelyünkön. A Budafoki Duna-ág 50–100 m-rel szélesebb volt a mainál⁵, így lelőhelyünk kb. 100–150 m távolságra lehetett a Duna partjától.

A kora bronzkori Harang alakú edények kultúrája Csepel-csoportjának temetkezéseiről

A sziget északi csúcsán, Budapest közigazgatási határán belül a kora bronzkori Harang alakú edények kultúrája Csepel csoportjának mintegy 23 lelőhelye ismeretes, elsősorban Kalicz-Schreiber Rózsa kutatásai alapján⁶. A legjelentősebb lelőhelyek a Soroksári Duna-ág partján (Csepel-, Hollandi út⁷ – teleprészlet, Damjanich J. út – urna sír⁸); az előző lelőhelyektől és Budapest határától 3–5 km távolságra Szigetszentmiklós, Üdülősor-település és sírok⁹, valamint a Duna fő medre mentén (Csepel, Hárosi Duna part¹⁰ – teleprészlet és sírok, Cement gyár¹¹ – temető és telepnym, Rákóczi F. út¹² – zsugorított csontvázas sír, Csepel-Vízmű¹³ – telepnym és sírok) húzódnak.

1999-ben a Csepel-szigeten, a gázvezeték nyomvonalára eső Szigetszentmiklói vízmű területén (Soroksári Duna-part) 7 urnasírt, 1 zsugorított csontvázas, 1 szimbolikus és 1 szórt hamvasztásos sírt, a II. Rákóczi F. úti lelőhelyen 1 urnasírt, 1 zsugorított csontvázas és 1 szimbolikus sírt, Csepel-Vízmű területén 23 urnasírt, 1 erősen bolygatott zsugorított csontvázas, 2 szórt hamvasztásos sírt tártunk fel. Ezen kívül összességében 3, a bolygatás miatt rítushoz nem köthető sírnyomot is regisztráltunk.

Temetkezések a sziget belsejében nem, kizárólag a Duna-part közelében kerültek elő. Korábban megállapítást nyert, hogy a telepek a víz közvetlen közelében, a temetkezések a telepektől és vízpartoktól távolabb he-

relief. The highest point is 122 m above the sea level, while the lowest point is only slightly above the level of the Danube, which is 93–95 m a.s.l. in average. It means that the relative difference of level is less than 30 m. The most significant surface forming powers are fluvial erosion and accumulation. The Csepel Island is a drained flood plain. The oldest surface formations are gravely sand, alluvial mud and clay on the Old Holocene terrace I/b of the Danube, and the sandy gravel and fluvial sand of terrace II/a of the Danube (younger Würm). The river denuded the surface of terrace II/a and cut channels into it. In result NNW-SSE directed terrace islands developed between the channels creating the Old Holocene surfaces, the high flood plain levels, the terrace islands. The archaeological sites of the island can be found on these surfaces. The above described channels were observed and documented several times both on the bank of the Soroksár branch of the Danube and near the main branch of the Danube, that is at the Csepel-Vízmű site. The Budafok Danube branch was 50–100 m broader in average than at present,⁵ so the site could have been about 100–150 m from the Danube bank.

On the burials of the Early Bronze Age Bell-beaker Csepel group

About 23 sites of the Early Bronze Age Bell-beaker – Csepel group are known from the northern end of the island within the boundary of Budapest, most of them were excavated by Rózsa Kalicz-Schreiber.⁶ The sites distributed along the Soroksár branch of the Danube are the following (the most significant ones): Csepel – Hollandi road⁷ – settlement fragment, Damjanich J. road – urn grave,⁸ and sites situated 3–5 km from the boundary of Budapest and the former sites (Szigetszentmiklós-Üdülősor – settlement and graves⁹) and along the main branch of the Danube (Danube bank on the Csepel-Háros branch¹⁰ – settlement fragment and graves, Cement gyár¹¹ – cemetery and settlement traces, Rákóczi F. road¹² – inhumation grave with a crouched skeleton, Csepel-Vízmű¹³ – settlement traces and graves).

In 1999, seven urn graves, an inhumation grave with a crouched skeleton, a symbolic grave and another grave with scattered ashes were unearthed in the area of Szigetszentmiklós-Vízmű along the track of the gas pipe, an urn grave, an inhumation grave with a crouched ske-

5 PÉCSI 1958, 425.

6 KALICZ-SCHREIBER 1997, 177–199.

7 SCHREIBER R. ásatai 1960–1961, 1973.

8 NAGY L. ásata 1960, BTM A: 1054–79.

9 ENDRŐDI 1992, 83–201.

10 SCHREIBER R. leletmentései 1960–1961, BTM A: 541–77.

11 Cs. Soós Á. ásata 1957, SCHREIBER R. és NAGY L. 1959, MNM A: 221/1961.

12 SCHREIBER R. leletmentés 1961.

13 NAGY T. 1956, SCHREIBER R. 1974. ásatai.

5 PÉCSI 1958, 425.

6 KALICZ-SCHREIBER 1997, 177–199.

7 Excavations by R. SCHREIBER 1960–1961, 1973.

8 Excavation by L. NAGY 1960, BTM A: 1054–79

9 ENDRŐDI 1992, 83–201.

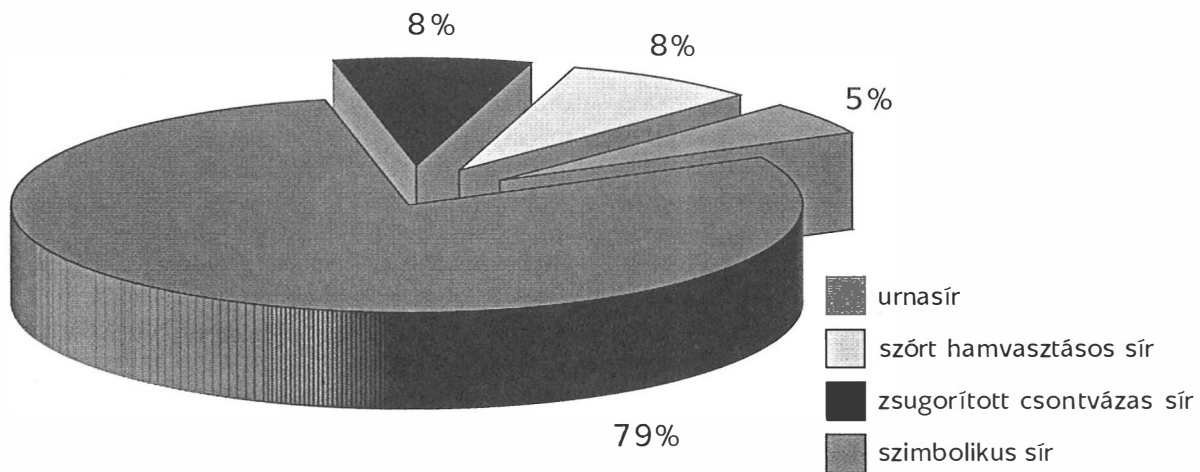
10 Rescue excavations by R. SCHREIBER 1960–1961, BTM A: 541–77.

11 Excavation by Á. Cs. Soós 1957, SCHREIBER, R. and NAGY, L. 1959, MNM A: 221/1961.

12 Rescue excavation by R. SCHREIBER 1961.

13 Excavations by T. NAGY 1956 and R. SCHREIBER 1974

Kora bronzkori sírok rítus szerinti megoszlása, Csepel-sziget 1999

lyezkednek el¹⁴. A Szigetszentmiklós, Üdülősoron 1988-ban, majd a gázvezeték nyomvonalának feltárásakor 1999-ben, amikor a Csepel-sziget északi csúcsának teljes keresztmetszetében folytattunk leletmentéseket, ezek a megállapítások igazolódtak. A rítusban megfigyelhető változatosság a helyi alapnépesség (Makó kultúra, urnás temetkezése), a Somogyvár – Vinkovci kultúra vegyes rítusú temetkezése és a bevándorló népcsoportok (zsugorított csontvázas sírok) hagyományai tükröződnek.

A Wisconsin egyetemén (USA, D. Price) elvégzett stroncium izotóp-analitikai vizsgálatok¹⁵, melyek során Csehország, a Morva-medence, Ausztria és a harangedényes népesség magyarországi (a szerző és Schreiber R. ásatásai) csontvázas temetkezéseiből nyert fog- és csontminták sorozateredményeit összevetették, kimutatták, hogy többek között Szigetszentmiklós, Üdülősor telepen eltemetett 1. számú zsugorított csontvázas sírja egyértelműen a bevándorló népcsoportokhoz köthető. További kutatás feladata lesz a stroncium izotóp vizsgálatok által migrációs elemeknek tartott temetkezések rítusának és kerámianyagának elemzése.

A korábban folytatott leletmentések során szétszórt sírcsoportokat figyeltek meg¹⁶, melyek kiterjedése nem volt megállapítható. A Szigetszentmiklós, Üdülősoron végzett ásatások során két ízben telepen történt temetkezés is előfordult, a telephez tartozó temető azonban attól 300 méterre, a vízparttól távolabb helyezkedett el. A Csepel-Vízmű területén feltárt sírok esetében a gázvezeték behatárolt 7 méteres szélessége miatt sírcsoport nem volt megfigyelhető, a temetkezéseket az általunk feltárt 400 méteres É-D-i irányú szelvény 0-300 m közötti szakaszán kerültk elő (1. kép). A temető nyugati (Duna-part felé eső) kiterjedése ismeretlen. A Csepel-Vízműtől keletre kb. 100 mé-

leton and a symbolic grave were unearthed at the site in II: Rákóczi F. road, 23 urn graves, a strongly disturbed inhumation grave with a crouched skeleton and 2 graves with scattered ashes were unearthed in the area of Csepel-Vízmű, all in the Csepel Island. Besides, the traces of three more graves were noted, which were disturbed so strongly that the burial rite could not be determined.

None of the burials were found in the interior areas of the island, all were distributed along the banks of the Danube. It has been observed that the settlements were situated next to the river, while the burials were farther away both from the settlements and the banks.¹⁴ These observations were corroborated by excavations at Szigetszentmiklós-Üdülősor in 1988 and during the operations along the track of the gas pipe in 1999 when rescue excavations were conducted in the whole cross-section of the northern end of the Csepel Island. The variability of the rites is mirrored in the traditions of the local basic population (urn graves of the Makó culture), the mixed rite of the burials of the Somogyvár – Vinkovci culture and the inhumation graves with crouched skeletons of the immigrant population elements.

Strontium isotope analyses were carried out in the university of Wisconsin (USA, D. Price)¹⁵ on tooth and bone samples taken from Bohemia, the Moravian Basin and Austria and the inhumation burials of the Bell-beaker group in Hungary (excavated by the author and R. Schreiber). The comparison of the series results demonstrated, among others, that the inhumation grave no. 1 of Szigetszentmiklós-Üdülősor can certainly be affiliated to the immigrant population group. The analysis of the rite and pottery material of the burials that the strontium isotope analyses has determined to be immigrated elements will be the task of further research.

14 SCHREIBER 1973, 16.

15 DOUGLES PRICE szíves közlése, publikálatlan.

16 SCHREIBER 1973, 17.

14 SCHREIBER 1973, 16.

15 Kind oral communication by DOUGLAS PRICE, unpublished.

terre a II. Rákóczi F. úton feltárt sírokkal kapcsolatban azonban elmondható, hogy azok minden bizonnyal a vízmű területén feltárt temetkezésekhez köthetők.

Jelen publikációmban a helyszűke miatt két, a kultúrára jellemző sírt tudunk részletesebben bemutatni.

46. számú urnasír (Csepel-vízmű).

A szubhumuszba ásott sír folt nélkül jelentkezett. Az urna megrogyott, a borítótál az urnába esett. Sírmélység nem volt mérhető (2. kép).

Leletek és párhuzamok: 1. Egyenes peremű tálka, barnafoltos, a peremből induló szalagfüllel, az urna belsejében. Pá.: 11 cm, fá.: 3, 5 cm, m.: 3 cm (2. kép 1.). Párhuzamait többek között Békásmegyer és Szigetszentmiklós csontvázas rítusú sírjaiból ismerjük.¹⁷ 2. Ferdén profilált, kihajló peremű, vörösbarna, szalagfüllű tál, az urna nyugati oldala mellett (2. kép 2.). Pá.: 16, 8 cm, fá.: 6, 7 cm, m.: 5, 8 cm. 3. Borítótál, barna foltos, pereme T formában ferdén profilált, a peremből induló kis szalagfüllel, mely a nyakhajlatra támaszkodik, töredékek (2. kép 3.). Behúzott nyakú, vízszintesen profilált peremű csonkakúpos, vagy gömbszelet alakú kerámiatípus, hasa durvított, seprűzött, vagy fésűs díszítésű. Analógiáit temetőikben (Szigetszentmiklós, Üdülősor, Tököl, Békásmegyer)¹⁸ és telepeken (Szigetcsép, Csepel, Háros)¹⁹ egyaránt megtaláljuk. 4. Fazék, vörösbarna, kihajló nyakú, hasa durvított, pereme és a perem alatti fogóbütykök ujjbenyomással tagoltak, töredékek (2. kép 4.). 5. Fazék, kihajló peremű vörösbarna, hasas, durvított felületű, a perem alatt vízszintes, ujjbenyomással tagolt fogóbütyökkel, az urna mellett északra. Töredékek (2. kép 5.). A fazekak párhuzamait a Szigetszentmiklós, üdülősori és szigetcsépi telepeken²⁰, és többek között a békásmegyeri sírok mellékleteként is megtaláljuk²¹. 6. Bögre szalagfüllel, az urna nyugati oldala mellett. Pá.: 6 cm, fá.: 4 cm, m.: 8, 5 cm (2. kép 6.). Elsősorban sírok mellékleteiként közölt típusok, de a telepek (pl. Szigetszentmiklós-Üdülősor) egyik leggyakoribb kerámiaformája is.²² 7. Korsó, kihajló peremű, ívelt nyakú, alsó harmadon öblösödő, szalagfüllel a peremből indul (2. kép 7.). Pá.: 9 cm, fá.: 6 cm, m.: 15, 5 cm. Polírozott. 8. Kihajló peremű urna, barna színű, alsó harmada durvított, a hason két szembenálló szalagfüllel. Pá.: nem mérhető, fá.: 12, 5 cm, m.: 36 cm (2. kép 8.). Nagyméretű, öblös hasú kerámiatípus kivétel nélkül sírokban kerül elő, párhuzamait a szigetszentmiklói, békásmegyeri és budakalászi sírokból ismerjük.²³ 9. Tál, behúzott peremű, magas, öblös egy szalagfüllel (2. kép 9.). Sötétbarna színű, políro-

Only scattered groups of burials were observed during former rescue excavations¹⁶ and the extent of the cemetery could not be determined. In two cases burials inside the settlement were unearthed in the course of excavations at Szigetszentmiklós-Üdülősor, while the cemetery of the settlement was found 300 m farther from the bank. As the surface of the excavations was limited to 7 m by the width of the track of the gas pipe, the burial group could not be observed at Csepel-Vízmű. The graves were unearthed in the section between 0 and 300 m of the N-S directed 400 m long cutting. (Fig. 1) The western boundary of the cemetery (towards the Danube bank) is not known. Regarding the graves unearthed in II. Rákóczi F. road, about 100 m east of Csepel-Vízmű, it can be told, however, that they were certainly connected to the burials unearthed in the area of the waterworks.

In the present paper we can describe, for lack of space, only two characteristic graves of the culture.

Urn grave no. 46. (Csepel-Vízmű).

No discolouration indicated the grave dug into the subhumus. The urn sagged, the covering bowl fell into the urn. The depth of the grave could not be measured (Fig. 2).

Finds and analogues: 1. A straight-rimmed small bowl inside the urn. The surface showed brown spots, the band handle started from the rim. Rd: 11 cm, bd: 3.5 cm, h: 3 cm (Fig. 2. 1). Its analogues are known, among others, from the inhumation graves unearthed at Békásmegyer and Szigetszentmiklós.¹⁷ 2. A bowl next to the western side of the urn. The outverted rim is obliquely profiled, the surface is reddish brown. It had a band handle (Fig. 2. 2). Rd: 16.8 cm, bd: 6.7 cm, h: 5.8 cm. 3. Fragments of a covering bowl. The surface shows brown spots. The rim is obliquely profiled in a T-shape. The small band handle starts from the rim and rests on the arch of the neck (Fig. 2. 3). It is a truncated cone or globe segment-shaped pottery type with inverted neck and horizontally profiled rim. The surface of the belly is coarsened and bears a broomed or combed ornament. Its analogues can be found both in cemeteries (Szigetszentmiklós-Üdülősor, Tököl, Békásmegyer)¹⁸ and settlements (Szigetcsép, Csepel-Háros).¹⁹ 4. Pot fragments. It is reddish brown, the neck is outverted, the belly is coarsened. The rim and the lugs under the rim are segmented by finger impressions. (Fig. 2. 4). 5. Pot fragments north of the urn, next to it. The rim is outverted. The surface of the bulging, reddish brown belly is coarsened. There is a horizontal lug handle segmented by finger impressions under the rim. (Fig. 2. 5) The analogues of the pots were found in settlements at Szigetszentmiklós-Üdülősor.

17 ENDRŐDI 1992, 86. kép 2, KALICZ-SCHREIBER 1974, 17. kép, 248. sír.

18 ENDRŐDI 1992, 89. kép 2, SCHREIBER 1975, 13. kép 10, SCHREIBER 1984, 13. kép 4.

19 ECSÉDY 1988, 4. kép 7, SCHREIBER 1972, 6. kép 7.

20 ENDRŐDI 1992, 55. kép 2, ECSÉDY 1988, 8. kép 6.

21 KALICZ-SCHREIBER 1974, 15. kép 4.

22 ENDRŐDI 1992, 93. kép 4, 67. kép 1.

23 ENDRŐDI 1992, 93. kép 1, SCHREIBER 1984, 38. t. 1-3, KALICZ 1955, 9. kép 6.

16 SCHREIBER 1973, 17.

17 ENDRŐDI 1992, Fig. 86. 2, KALICZ-SCHREIBER 1974, Fig. 17, grave no. 248.

18 ENDRŐDI 1992, Fig. 89. 2, SCHREIBER 1975, Fig. 13. 10, SCHREIBER 1984, Fig. 13. 4.

19 ECSÉDY 1988, Fig. 4. 7, SCHREIBER 1972, Fig. 6. 7.

zott, szalagfüle az egyenesen levágott perem alól indul. Pá.: 15, 8 cm, fá.: 8 cm, m.: 11 cm. Csepel-Hárosról ismerünk hasonlót.²⁴ 10. Kalcinált csontok, az urna aljában.

A fenti kerámiatípusok nagy része a kortárs kora bronzkori kultúrákban is megtalálható. A durvított felületű, (seprűzött), ujjbenyomásos bordadíszű fazekak előzményei a Makó kultúra leletei között találhatóak, ugyanakkor a Nagyrévi kultúra korai leletei között is gyakori.²⁵ A félgömbös, szalagfüles tálak a Somogyvár-Vinkovci kultúra leletei között is előfordulnak.²⁶

1. számú zsugorított csontvázas sír (II. Rákóczi F. út). É-D-i irányú ovális elszíneződéssel jelentkezett, 20 cm-rel mélyebben téglalap alakú, sötétebb elszíneződés jelezte a sírt (3. kép). (Csontvázas sírok esetében ezt a jelenséget a Soroksári Duna-part mentén feltárt sírok esetében is megfigyeltük.) A sírgödör hossza 180 cm, a jelentkezés elszíneződése 130 cm, a sírgödör szélessége 100 cm, mélysége 50 cm. Északon gázvezeték, és kelta árok vágta, melyek a váz koponyáját megsemmisítették. A csontváz bal oldalán feküdt, erősen zsugorított helyzetben.

Leletek és párhuzamok: 1. Díszített csontamulett a vállnál. Íves, félhold alakú, közepén átfúrt, végei lekerekítettek, karcolt díszítésű. H.: 13, 3 cm, sz.: 1, 2 cm (3. kép 1.). A magyarországi lelőhelyekről 1 publikált lelet ismert a békásmegyeri temető sírjából.²⁷ A Harangedény kultúra félhold alakú csontamulettjeinek több típusa ismeretes. Darabunkhoz hasonlók Burgenland (Deutschkreutz)²⁸, Csehország és Kis-Lengyelország²⁹ harangedényes népcsoportjainak területein is előfordultak a férfi, zsugorított csontvázas temetkezések mellékleteiként, tehát eredete egyértelműen a nyugati területekhez kötődik. Egyetértünk azon megállapítással, miszerint a harangedényes népesség félhold alakú csontamulettjei előfutárai lehetnek a Nagyrévi, Hatvani, Nyírség és Perjámos kultúrák eleinte csontból, később bronzból készült félhold és „szárnyas” csüngőinek³⁰, megjelenésüket azonban korábbra, a kora bronzkor II. fázisára datáljuk. 2. Kőeszköz – retusált penge a vállnál. 3,5 × 2 cm (3. kép 2.). 3. Csuklóvédő lemez, domború, a bal felkar mellett. A sarkokon átfúrt, 10,8 × 4,9 cm (3. kép 3.). Elsősorban zsugorított csontvázas és szórt hamvasztásos sírok mellékleteiként fordul elő, így Békásmegyer, Csepel, Tököl, Szigetszentmiklós-Vízmű temetkezéseiből ismert³¹, azonban Szigetszentmiklós, Üdülősor telepén egy gödörből töredékes darabja került elő.³² Sangmeister „C” típusába soroljuk, mely elterjedését tekintve a Moldva folyó és az Elba alsó folyása (Cseh-

lősor and Szigetcsép,²⁰ and in graves, e.g. at Békásmegyer.²¹ 6. Cup with a band handle on the western side of the urn. Rd: 6 cm, bd: 4 cm, h: 8.5 cm (Fig. 2. 6). The types are published mostly as grave furniture, but they are also among the most characteristic pottery types of settlements (e.g. Szigetszentmiklós-Üdülősor).²² 7. Jug. The rim is outverted, the neck is arched. The body swells in the lower third, the band handle starts from the rim (Fig. 2. 7). Rd: 9 cm, bd: 6 cm, h: 15.5 cm. Polished. 8. Brown urn with an outverted rim. The lower third is coarsened. Two band handles are placed on the opposite sides of the belly. Rd: not measurable, bd: 12.5 cm, h: 36 cm (Fig. 2. 8). The large pottery type with a bulging belly has been found only in graves. Its analogues are known from graves at Békásmegyer and Budakalász.²³ 9. High, bulging bowl with an inverted rim and a band handle (Fig. 2. 9). It is dark brown, polished, the band handle starts from under the straight-cut rim. Rd: 15.8 cm, bd: 8 cm, h: 11 cm. A similar one is known from Csepel-Háros.²⁴ 10. Charred bones on the bottom of the urn.

Most of the above pottery types can be found at the contemporary early Bronze Age cultures as well. The antecedents of the pots with coarsened (broomed) surfaces and rib ornaments with finger impressions can be found among the finds of the Makó culture, and it is also frequent among the early finds of the Nagyrév culture.²⁵ The hemispherical bowls with band handles occur also among the finds of the Somogyvár-Vinkovci culture.²⁶

Inhumation grave no. 1 of a crouched skeleton (II. Rákóczi F. road).

It appeared as a N-S directed oval discolouration. Twenty cm deeper an oblong-shaped darker discolouration indicated the grave (Fig. 3). (The same phenomenon was observed at inhumation graves unearthed along the Soroksár branch of the Danube.) The grave shaft was 180 cm long, the discolouration at the appearance measured 1.3 m. The width of the grave was 100 cm, its depth 50 cm. It was intersected by the gas pipe and a Celtic ditch in the north, which destroyed the skull. The skeleton lay on the left side in a strongly crouched position.

Finds and analogues: 1. Ornamented bone amulet at the shoulder. It is arched, crescent-shaped, perforated in the centre. The terminals are rounded, the ornament was incised. L: 13.3 cm, w: 1.2 cm (Fig. 3. 1). A single analogous find has been published from Hungary from a grave of the Békásmegyer cemetery.²⁷ Several types of the crescent-shaped bone amulets of the Bell-beaker culture are known.

24 SCHREIBER 1972, 4. kép 2.

25 BÓNA 1963, 1. kép 1.

26 ECSÉDY 1978, 5. kép 2.

27 KALICZ-SCHREIBER 1984, 141. XL. kép 1.

28 OHRENBERGER 1956, 1. kép.

29 HARRISON 1980, 35, 45. kép.

30 SZATMÁRI 1999/2000, 40, 41.

31 SCHREIBER 1975, 14. kép 9, SCHREIBER 1973, 12, KALICZ-SCHREIBER 1974, 16. kép.

32 ENDRÓDI 1992, 76. kép 10.

20 ENDRÓDI 1992, Fig. 55. 2, ECSÉDY 1988, Fig. 8. 6.

21 KALICZ-SCHREIBER 1974, Fig. 15. 4.

22 ENDRÓDI 1992, Fig. 93. 4, Fig. 67. 1.

23 ENDRÓDI 1992, Fig. 93. 1, SCHREIBER 1984, Pl. 38. 1-3, KALICZ 1955, Fig. 9. 6.

24 SCHREIBER 1972, Fig. 1. 2.

25 BÓNA 1963, Fig. 1. 1.

26 ECSÉDY 1978, Fig. 5. 2.

27 KALICZ-SCHREIBER 1984, 141. Fig. XL.1.

ország), valamint az Elba középső szakaszához (Németország) köthető, de előfordul Baden-Württemberg Rajna menti területein.³³ 4. Lapos, nyeles réztőr, a sírgödör nyugati falában, 8,1 × 4 cm (3. kép 4.). Szórt hamvasztásos (Szigetszentmiklós, Vízmű)³⁴, urnás (Békásmegyér)³⁵ és zsugorított csontvázas sírokban egyaránt megtalálható. Cseh-Morva vidéken éppúgy megtalálható, mint Kis-Lengyelország harangedényes temetkezéseiben.³⁶ Magyarországon két típusa ismeretes, egy hosszabb, lekerekített vagy hegyes végű, valamint egy zömökebb, kisebb hegyes végű, mindkettő nyélnyújtványos. 5. Sávosan díszített kis harangedény, díszítése elnagyolt, a 6. sz. harangedény mellett. (3. kép 5.). Pá.: 9 cm, fá.: 5 cm, m.: 7, 2 cm. 6. Sávosan díszített harangedény a sírgödör nyugati falánál, a lábtő mögött (3. kép 6.). Zónás, bepecsételt díszítésű, a perem alól induló szalagfüllel, melyen bepecsételt díszű, mészberakás nyoma is látszik. Pá.: 9,8 cm, fá.: 5 cm, m.: 8,5 cm. 7. Négy lyukú edény a 8. számú harangedényen, a perem alatt vízszintes, duplán átfúrt fogóbütyökkel, ugyanakkor a bütyök alatt az edény falát is kétszer átfúrták (3. kép 7.). Pá.: 17 cm, fá.: 5 cm, m.: 5 cm. Szigetszentmiklós, Alsóbuca 4. sírjából került elő egy tál, két hosszú, ovális áttöréssel, az oldalán lyukakkal, morvaországi sírokból ismertek analógiái.³⁷ Érdekessége, hogy a szigetszentmiklói tál egy hamvakat tartalmazó harangedényen, míg a csepeli (Rákóczi F. út) tál a csontváz mellett, de szintén egy harangedényen volt elhelyezve. Véleményünk szerint a kerámiatípus a fedők körébe tartozik, melynek rituális funkciója elsősorban a temetkezésekhez kötődik. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a 8. számú harangedényt és a 7. számú lyukas edényt, az egymáshoz illeszkedő lyukaknál összekötötték. 8. Zónás, pecsételt díszű harangedény a medence mögött a sírgödör nyugati falánál (3. kép 8.). Pá.: 12 cm, fá.: 6 cm, m.: 11 cm. Többek között Békásmegyér szórt hamvasztásos és Szigetszentmiklós csontvázas sírjaiból ismerünk hasonlókat.³⁸ Telepobjektumokból töredékeik kerültek feltárára.³⁹ Korábban már megállapítást nyert, hogy a harangedények azonos formában, színben és díszítéssel jelennek meg mint Közép-Európa nagy területein.⁴⁰ Ezen a harangedényen egy átfúrt lyuk figyelhető meg a perem alatt.

A felsorakoztatott analógiák alapján megállapítható, hogy a zsugorított csontvázas sír a Harangedény kultúra nyugati csoportjaihoz és elsősorban a Cseh-Morva vidék harangedényes népességéhez köthető. Az urnás temetkezés párhuzamait a Harang alakú edények kultúrájának Csepel csoportja néven Schreiber Rózsa által kör-

Items analogous to our one were found with men buried in crouched position in the territory of the Bell-beaker populational groups in Burgenland (Deutschkreutz),²⁸ Bohemia and Little Poland.²⁹ Its origin is, accordingly, certainly western. We agree with the opinion that the crescent-shaped bone amulets of the Bell-beaker population could be the antecedents of the crescent-shaped and "winged" pendants of the Nagyrév, Hatvan, Nyírség and Perjámos cultures made first from bone then from bronze,³⁰ although their appearance is dated from an earlier period, phase II of the Early Bronze Age. 2. Stonetool – a retouched blade at the shoulder. 3.5 × 2 cm (Fig. 3. 2). 3. A convex wrist plate at the right upper arm. It is perforated at the corners and measures 10.8 × 4.9 cm (Fig. 3. 3). It usually occurs as a grave good in inhumation graves with crouched skeletons and graves with scattered ashes. Similar ones are known from burials at Békásmegyér, Csepel. Tököl, Szigetszentmiklós – trench of the water pipe.³¹ A fragmentary item was found in a pit in the settlement at Szigetszentmiklós-Üdülősor as well.³² It belongs to Sangmeister's type "C", which was distributed along the Moldva river, the lower reach of the Elbe (Bohemia) and the middle reach of the Elbe (Germany), and it also occurred in Baden-Württemberg in the Rhine region.³³ 4. A flat copper dagger with the hilt in the western wall of the grave shaft, 8.1 × 4 cm (Fig. 3. 4). Similar daggers can be found in graves with scattered ashes (Szigetszentmiklós-Vízmű),³⁴ in urn graves (Békásmegyér)³⁵ and also in inhumation graves. They appeared in the Bohemian-Moravian region just as well as in the Bell-beaker burials in Little Poland.³⁶ Two types are known in Hungary: one is longer with a rounded or a pointed tip, the other one is shorter with a smaller pointed tip. Both are tanged. 5. A small bell beaker with roughly executed striped ornament beside bell beaker no. 6 (Fig. 3. 5). Rd: 9 cm, bd: 5 cm, h: 7.2 cm. 6. A bell beaker with striped ornament at the western wall of the grave shaft behind the end of the leg (Fig. 3. 6). The stamped ornament is distributed in zones. The band handle starts from under the rim, on which traces of encrustation can be observed in the stamped ornament. Rd: 9.8 cm, bd: 5 cm, h: 8.5 cm. 7. A vessel with four perforations on top of bell beaker no. 8. There is a horizontal lug handle with two perforations under the rim and there are two more holes in the wall of the vessel under the lug (Fig. 3. 7). Rd: 17 cm, bd: 5 cm, h: 5 cm. The fragment of a similar vessel was found at the settlement of Csepel-Hollandi road, a bowl with two large long oval perforations and holes in the wall was uncovered in grave no.

33 SANGMEISTER 1974, 9. kép

34 ENDRŐDI A. ásatás 1999. publikálatlan

35 SCHREIBER 1974, 18. kép

36 HAYEK 1957, 7. kép 5, HARRISON 1980, 45. kép 8.

37 KALICZ-SCHREIBER 1997, 5. kép 1.

38 KALICZ-SCHREIBER 1974, 16. kép

39 ENDRŐDI 1992, 65. kép 4.

40 KALICZ-SCHREIBER 1997, 184.

28 OHRENBERGER 1956, Fig. 1.

29 HARRISON 1980, 35, Fig. 45.

30 SZATMÁRI 1999/2000, 40, 41.

31 SCHREIBER 1975, Fig. 14. 9, SCHREIBER 1973, 12, KALICZ-SCHREIBER 1974, Fig. 16.

32 ENDRŐDI 1992, Fig. 76. 10.

33 SANGMEISTER 1974, Fig. 9.

34 A. ENDRŐDI's excavations in 1999, unpublished.

35 SCHREIBER 1974, Fig. 18.

36 HAYEK 1957, Fig. 7. 5, HARRISON 1980, Fig. 45. 8.

vonalezott leletegyüttesek között találjuk meg, melyeken azonban a helyi alapnépesség és a kortárs kora bronzkori kultúrák hatása érvényesül. A leletegyütteseket a kora bronzkor II. periódusára datáljuk (a csontvázas temetkezést idősebbnek tartjuk), mely korszak párhuzamba állítható a Somogyvár-Vinkovci, késői Makó-Kosihy Čaka, Nyírség és Protoaunjetitz kultúrákkal.

Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a Szigetszentmiklós, Vízmű lelőhelyen feltárt sírokból és telepobjektumokból nyert földminták – Gyulai Ferenc vizsgálatai során – számos archaeobotanikai leletet eredményeztek.⁴¹ Megállapításai szerint a kultúra népe három gabonafélért termesztett: a hatsoros árpát, a kölest és a pelyvás tönkebúzárt. A termesztett gabonafajok és arányuk megfelel a Csepel, Hollandi u. 33. (Kalicz-Schreiber Rózsa ásatása) lelőhelyről feldolgozott gabonamaradványoknak. A szemtermések számából kialakított előbbi sorrend inkább a félnomád, állattenyésztő népekre jellemző. E népek első sorban a gyorsan beérő, viszonylag kevés gondoskodást igénylő kölest és árpát termesztették a több törődést igénylő búzákkal szemben. Mindkét őskori lelőhelyen talált árpa funkcióját tekintve kenyérgabona volt. A gabonafélék felhasználásának fontos bizonyítékai azok a piciny, szennelt kása/kenyér töredékek, vagy inkább morzsák, amelyeket Harang alakú edények kultúrája Csepel-csoportjának kiiszapolt szervesanyag maradványai közül sztereómikroszkóp alatt kiválogattak. A töredékeket kisebb-nagyobb lyukak hálózák be, melyek a különböző finomságúra őrölt gabonák (liszt, dara) tésztavá gyúrása, vagy kásává keverése során keletkeznek. A porózus szerkezetű szennelt darabok felületét a sülés során kiváló zsírsavak teszik fényessé.

A félnomád állattenyésztő népekre tett archaeobotanikai szempontú utalás többek között magyarázatul szolgálhat arra a több évtizedes leletmentésekre és ásatásokra alapozott régészeti megfigyelésre, miszerint a Csepel-sziget Ny-i és K-i Duna-partján a kora bronzkori Harangedény kultúra (Csepel csoport) települési láncolata húzódik. Az általunk is feltárt és dokumentált temetkezések, elszórta és sírcsoportba rendezve minden bizonnyal követik az újonnan létesített telepeket.

Avar kori sírok

A Csepel-sziget északi részén, a szabad kikötők kialakításakor, illetve főként a sziget nyugati oldalán végzett földmunkák során, az elmúlt évszázadban több helyütt is előkerültek az avar kor emlékei. A nevezetes csepeli kard⁴² mellett kétségtelenül az egyik legjelentősebb lelőhely a hárosi dunaparti vízmű kútrendszerének kialakítása, és a Duna-gát építése során előkerült temető. A 30-as években Bartucz Lajos⁴³ egy lovas sírt mentett

4 of Szigetszentmiklós-Alsóbuca and analogous vessels are known from graves in Moravia.³⁷ It is interesting to note that the bowl at Szigetszentmiklós was placed on top of a bell beaker that contained the ashes, while the one at Csepel (Rákóczi F. road) stood beside the skeleton also on top of a bell beaker. We think that this pottery type was a kind of a lid and its ritual function was associated with burials. It is possible that bell beaker no. 8 and the fenestrated vessel no. 7 were bound together at the matching holes. 8. A bell beaker with stamped ornament distributed in zones behind the pelvis at the western wall of the grave shaft (Fig. 3. 8). Rd: 12 cm, bd: 6 cm, h: 11 cm. Similar items are known, among others, from graves with scattered ashes at Békásmegyér and from inhumation graves at Szigetszentmiklós.³⁸ Fragments of the type have been unearthed in settlement features.³⁹ It has already been observed that bell beakers appear in the same shapes and with the same ornaments as in large territories of Central Europe.⁴⁰ A pierced hole can be observed on this bell beaker under the rim.

The listed analogues imply that the inhumation grave with a crouched skeleton can be affiliated to the western group of the Bell-beaker culture, especially to the Bell-beaker population of the Bohemian-Moravian region. The analogues of the urn grave can be found among the find assemblages described by Rózsa Schreiber under the name Bell-beaker – Csepel group, where the impacts of the local basic population and the contemporary early Bronze Age cultures can be observed. The find assemblages are dated from phase II of the early Bronze Age (the inhumation burial is older), which is parallel to the Somogyvár – Vinkovci, late Makó-Kosihy Čaka, Nyírség and Protoaunjetitz cultures.

It is important to mention that the soil samples taken from the graves and settlement features unearthed at the Szigetszentmiklós-Vízmű site contained many archaeobotanical finds, which were analysed by Ferenc Gyulai.⁴¹ He found that the people of the culture cultivated three cereal types: six-row barley, millet and chaffy spelt. The cultivated plants and their proportions are identical to the cereal remains analysed from the site 33. Hollandi road, Csepel (excavation by Rózsa Kalicz-Schreiber). The above order of the cereals is characteristic of half-nomadic animal breeding populations. These populations preferred millet and barley, which ripened fast and needed little care, to wheat, which demanded more work. The barley found in both prehistoric sites was bread cereal. The tiny charred mush/bread remains or rather crumbles, which were separated from the levigated organic remains of the Bell-beaker culture under a stereo microscope are important evidences of the use of the cereals. The fragments were full of smaller and larger holes, which develop when cereals ground to various coarseness (flour or meal)

41 Gyulai Ferenc szíves közlése, publikálatlan.

42 Csepel, Kavicsbánya, FETICH 1926; NAGY 1998, 178–180.

43 Csepel, Dunai dűlő, CSALLÁNY 1956, 200, No. 940 (a lelőhely Csepel, Dunára dűlő néven került nyilvántartásba); NAGY 1998, 144.

37 KALICZ-SCHREIBER 1997, Fig. 5. 1.

38 KALICZ-SCHREIBER 1974, Fig. 16.

39 ENDRŐDI 1992, Fig. 65. 4.

40 KALICZ-SCHREIBER 1997, 184.

41 Ferenc Gyulai's kind oral communication, unpublished.

meg, majd Cs. Sós Ágnes 1954-ben⁴⁴ végzett munkája nyomán a sírok száma 23-ra növekedett. Nem sokkal később, 1957-ben a szomszédos cementgyár létesítésekor a Salamon Ágnes⁴⁵ által elvégzett leletmentés során további két sír került elő. A gyár területén 1977–78-ban Nagy Margit⁴⁶ végzett jelentősebb ásatásokat. Az általa feltártakkal együtt, a temető sírjainak száma 101-re emelkedett. A lelőhely Csepel, Háros (II. Rákóczi Ferenc út 289-295)⁴⁷ néven vált ismertté.

A megközelítően É-D-i irányú, 115-120 méter hosszúságú és 30–40 m szélességű területen előkerült, összességében 101 sír alapján a temető, Nagy Margit megállapítása szerint mintegy 35–40%-os feltártságúnak tekinthető.⁴⁸ A temető keleti oldalának lezárását részint a Nagy Margit által nyitott kutatószelvények, részint a betonelemgyár északi kerítése mentén 1998-ban, mintegy 1 hektárnyi területen elvégzett ásatás negatív szelvényei is igazolják.⁴⁹ A gyár területén végzett kisebb-nagyobb földmunkák során előkerülő leletek alapján bizonyosra vehető, hogy dél felé további sírok kerülhetnek elő, csakúgy, mint a temető nyugati szélénél.

A Vecsés–Csepel II. gázvezeték nyomvonala a hárosi Duna-gát nyugati oldalán, a vízmű kerítésével párhuzamosan futott végig, és várakozásunknak megfelelően átszelte az avar temető ÉNy-i szakaszát. Feltérési lehetőségeinket erősen korlátozta a vízmű területére telepített akácós erdősáv és az 1964-ben lefektetett első gázvezeték is, amelynek létesítéséről akkoriban nem értesítették a múzeumot.

Az 1999-es feltárások során három szelvényt nyitottunk meg. (4. kép. 1.)⁵⁰ Az első az új gázvezeték nyomvonalában, a második az élő gázvezetektől keletre, a vízmű kerítéséig, míg a harmadik, szondázó jellegű szelvény a kerítés és a gát közötti részen terült el. Ez utóbbi teljes feltárására a rendelkezésre álló idő rövidsége és a terepviszonyok miatt nem kerülhetett sor. Számításaink szerint ezen a részen további 5–10 sír előkerülésére lehet még számítani.

A temetőrészletre a korábbiakhoz hasonlóan jellemző volt a sírok nagyfokú rablottsága. A feltárt 64 objektumból 46 bolygatott és 4 bolygatatlan mellett, 14 teljesen üres sírgödör került elő. Többségüket nagy valószínűségi

are kneaded into a batch or mixed to make a mush. Fatty acid that separates during baking made the surface of the porous charred fragments shiny.

The reference to half-nomadic peoples from the respect of archaeobotanical results can also explain the archaeological observations during several decades of rescue excavations and excavations that a chain of the settlements of the early Bronze Age Bell-beaker culture (Csepel group) is distributed along the bank of the Soroksár and the main branches of the Danube in the Csepel Island. The burials we have excavated and documented, both the scattered and the clustered ones, probably followed the establishments of new settlements.

Graves from the Avar period

Remains from the Avar period were found at several spots in the northern end of the Csepel Island in the last century during the building of the free-ports and during earthworks on the western side of the island. Beside the famous sword from Csepel⁴² one of the most significant sites is the cemetery found during the establishment of the well-system of the waterworks on the Danube bank at Háros and the construction of the Danube dike. Lajos Bartucz⁴³ rescued a grave with a horse skeleton in the 30's, then Ágnes Cs. Sós increased the number of the graves to 23 in 1954.⁴⁴ A few years later the rescue excavations conducted by Ágnes Salomon⁴⁵ at the establishment of the neighbouring concrete factory unearthed two more graves. Margit Nagy⁴⁶ conducted greater excavations in the area of the factory in 1977 and 1978. Together with the graves she unearthed, the number of the graves of the cemetery grew to 101. The site became known as Csepel-Háros (289-295. II. Rákóczi Ferenc road).⁴⁷

Margit Nagy estimated that the 101 graves unearthed in an approximately N-S directed, 115-120 m long and 30-40 m broad territory represented about 35-40% of the cemetery.⁴⁸ The end of the cemetery in the east was demonstrated partly by cuttings opened by Margit Nagy, partly by the empty cuttings of the excavations conducted in an area of 1 ha along the northern fence of the concrete-precast factory in 1998.⁴⁹ The

44 Csepel, Háros, CSALLÁNY 1956, 200, No. 940A., Cs. Sós 1961; NAGY M. 1998, 144.

45 SALAMON 1958, 38. NAGY 1998, 146.

46 NAGY 1978, 68–69; 1979, 67–68; 1998, 146–178.

47 NAGY 1998, 144. A lelőhely egyes részeit a feltárás korábbi szakaszaiban Szigetszentmiklós, Háros, Csepel, Duna-gát, Cementgyár, illetve BVM-ként is nyilvántartották, előkerülésük helyétől függően. Az 1999-es temetőrészlet a Csepel, Vízmű területén került elő.

48 NAGY 1998, 146.

49 A megszűnt BVM területén tevékenykedő Magnex Rt. új mágnesgyártó épületet kívánt létesíteni. A megelőző régészeti feltárások során Árpád-kori településrészlet került elő. Endrődi A. és Horváth M. A. ásatása. BTM Adattár.

50 Jelmagyarázat: A.: 1999-es feltárás, B.: Cs. Sós Ágnes feltárása, C.: Nagy Margit feltárásai.

42 Csepel-Kavicsbánya, FETTICH 1926; NAGY 1998, 178–180.

43 Csepel-Dunai dűlő, CSALLÁNY 1956, 200, No. 940 (the site was registered under the name Csepel-Dunára dűlő); NAGY 1998, 144.

44 Csepel-Háros, CSALLÁNY 1956, 200, No. 940A., Cs. Sós 1961; NAGY M. 1998, 144.

45 SALAMON 1958, 38. NAGY 1998, 146.

46 NAGY 1978, 68–69; 1979, 67–68; 1998, 146–178.

47 NAGY 1998, 144. The parts of the site were registered in the former technical literature as Szigetszentmiklós, Háros, Csepel, Duna-dike, Cementgyár and BVM depending on the provenance. In 1999, the cemetery fragment was found in the territory of Csepel-Vízmű.

48 NAGY 1998, 146.

49 The Magnex Rt, which operated in the territory of the liquidated BVM, wanted to establish a new building for magnet production. The preceding rescue excavations unearthed a settlement fragment from the Árpádian Era. Excavations by A. Endrődi and A. M. Horváth. BTM Archives.

núséggel már az avar korban kirabolták, amikor még jól ismerték a sírok pontos helyét, míg keletre egy Árpád-kori ház építések során roncsolódott. Más részük II. világháborús ágyúállásoknak, illetve az 50-es években megépített vízműkerítésnek, valamint a gáz- és elektromos vezetékeknek eshetett áldozatul.

Mint azt a korábbi feltárások során is megfigyelték, a temető sírjai itt is soros elrendezésűek voltak, amelyek között azonban üresen hagyott területsávok, illetve szemmel láthatólag kihagyott sírhelyek helyezkedtek el.

Az elhunytakat háton fekvő nyújtott testtartásban helyezték a sírokba. A homokos altalajban a csontok meglehetősen rossz állapotban maradtak meg, de az idő, a folytonosan változó talajvízszint és a majd száz éve tartó folyamatos vízkiemelés nem kímélte a rablók által meghagyott leleteket sem. A többnyire vékony bronzlemezről készült vagy esetenként ezüstlemezekből préselt, ólom-, illetve ónbélésű veretek szinte a végtelenségig elvékonyodtak, és helyenként csupán a korrózió „megkövesedett” lenyomata alapján lehetett következtetni a tárgyak eredeti alakjára vagy rendeltetésére. Néhány tárgy már bontás vagy a felszedés közben elporladt. A vastag tárgyak hasonlóképpen rossz megtartásúak voltak, ráadásul a kibontott sírok dokumentálása közbeni gyors száradásuk következtében sok esetben felszedésük is komoly problémát jelentett.

A nemek közötti megoszlást is csak a fentiek figyelembevételével tudjuk elvégezni. A 8 férfi, 15 nő, 8 gyermek és 3 lósír mellett 16 esetben bizonytalan a nem-meghatározás. A Duna-parti homokban nemcsak a sírfoltok körvonalát, hanem a sírszerkezetet sem volt könnyű megfigyelni. A temető korábbi sírjaiban is előforduló keresztirányú ágyláb árkokat csupán két sírban sikerült dokumentálnunk. Az öt padkás sír mellett két lósír alján voltak ovális, teknőszerű beásások, míg a 195. sírba elképzeltetően koporsóval temették el az elhunytat.

Az avar temetőrészlet kétségtelenül legjelentősebb leletének a 36. objektumszámú⁵¹ sír számít. (4. kép 4.) A sírgödör NyDNY-KDK-i tájolású, téglalap alakú, függőleges falú volt. Határozott beásásnyom nem volt, sírszerkezetre, halotti ágyra utaló nyomokat nem tudunk megfigyelni. A sírból nyújtott, háton fekvő testtartásban eltemetett felnőtt nő csontváza került elő.⁵² A koponya a jobb vállra billent, az állkapocs a helyén maradt. Fülében ezüstkarikákat, nyakában nagy mennyiségű színes paszta, üveg és millefiori gyöngyöket viselt. A felsőtest mellett kinyújtott karjain, a csuklókon vaskarpercek, a jobb kézen vékony bronz karikagyűrű volt. Bal alsó karja mellől vas sodronydarabkák, egy gyöngy,

finds recovered during smaller or larger earthworks in the territory of the factory suggest that more graves can be expected in the south just as well as in the west. The track of the Vecsés-Csepel II gas pipe ran on the western side of the Danube dike at Háros, parallelly to the fence of the Waterworks, and, as expected, it intersected the NW section of the Avar cemetery. The excavations were largely hindered by the stripe of acacia forest and the first gas pipe laid in 1964, the laying of which had not been reported to the museum.

Three cuttings were opened during the excavations in 1999 (Fig. 4. 1).⁵⁰ The first was opened in the track of the new gas pipe, the second east of the operating gas pipe to the fence of the waterworks, and the third, a test cutting, was placed between the fence and the dike. The latter could not be finished for lack of time and because of the complicated terrain. We judge that 5-10 graves can be expected in this area. As it had been observed earlier, most of the graves were robbed in this cemetery section as well. Forty-six of the 64 unearthened features were violated, 4 were intact and 14 grave shafts were empty. The majority were probably violated in the Avar period when the exact locations of the graves were still known, while two graves were damaged by the construction of a house in the Árpadian Era. Some more graves were destroyed by cannon-stands built during World War II, by the fence of the waterworks made in the 50's, and by the trenches of the gas pipe and electric cables.

The determination of sexual distribution was limited by the above facts. Beside the graves of 8 men, 15 women, 8 children and 3 horses, the determination of the sex was uncertain in 16 cases. Not only the outlines of the graves were difficult to see in the sand on the Danube bank, it was not easy to observe the structure of the graves either. The ditches dug for the trestles, which had earlier been found in the graves of the cemetery, could be observed only in two graves. Beside five graves with platforms, there were trough-shaped depressions in the bottoms of two horse graves, while in grave no. 195 the dead seemed to have been placed in the grave in a coffin. As it was observed during former excavations, the graves were arranged in rows with empty spaces between them, sometimes places of graves were obviously skipped.

The dead were placed in the graves stretched on the back. The bones were relatively poorly preserved in the sandy ground, and the changing level of the water table, time, and continuous pumping of water in the last hundred years deteriorated the finds left over by the grave robbers. The mounts pressed from thin bronze, occasionally silver sheets, which were lined with lead or tin, became extremely thin and sometimes only the “petrified” print of the corrosion shows the shape or function of the objects. Some objects crumbled during

51 Az ásatáson az objektumokat a beásások előkerülésének függvényében, folyamatos számozással láttuk el, korszaktól és a feltárás ütemétől függetlenül. A számozásnál így a korábban előkerült sírokat sem vettük figyelembe. A végleges sírszámozásra csak a temető teljes publikálásakor kerül sor.

52 Az előkerült tárgyak teljes restaurálása még nem fejeződött be, ezért a leleteket csak szemelvényesen tudjuk bemutatni.

50 Legends: A: excavations in 1999; B: excavations by ÁGNES Cs. SÓSI; C: excavations by MARGIT NAGY.

ólomtöredékek és egy késő bronzkori babérlevél alakú bronzcsüngő⁵³ került elő. Téglalap alakú, áttört előlapú bronz veretekkel díszített vascatos övét kettős fonatmintás, préselt ezüst nagyszíjvég (5. kép 9.) zárta⁵⁴. Lábihoz vaspántos favödröt helyeztek.

A sír egyik legérdekesebb lelete az öv veretes mellékszíjáról lecsüngő, poncolt díszítésű bronzpántokkal és kör alakú, áttört veretekkel díszített amulettkapszula volt. (5. kép 10–11.) Az öv és az amulettveretek áttört felületének ablakait vékony, fonatmintás, helyenként aranyozás nyomait mutató préselt ezüstlemezzel díszítették. (5. kép 10.) A népvándorlás kori kapszulákat Vida Tivadar gyűjtötte össze a budakalászi temetőben előkerült példányok kapcsán. Az ott előkerült kapszulákat Vida a 6. század utolsó negyedétől a 7. század közepéig terjedő időszakra datálja. A budakalászi 397. sírből előkerült példányt a sírban talált kora avar szemesgyöngyök alapján a 7. sz. első felére teszi.⁵⁵ A csepeli 36. sz. objektumból előkerült kapszula kísérőleletei között hasonló gyöngyök is találhatók.

A temetőrészletben feltárt nőisírok az előbbinél szegényesebbek, illetve többségükben rablottak voltak, azonban több jellegzetes és érdekes tárgy került elő: többek között további töredékes veretes, szíjvéges övek, csizmaveretek és csatok, vascspesz, sima és tamgajeles kerámia- (5. kép 15, 17.), ólom- (5. kép 16.), és csontorsókarikák, faragott csontok, bronzkarikák, vasszelence (5. kép 13.) vas lánctöredékek, csatok és kések, gömbös fülbevalók. A kerámiák között a jellegzetesnek mondható, kézzel formált avar síredények mellett 3 füles korsó is előkerült. A 202. objektumból kézzel formált, durva (6. kép 2.), a 32.-ből szürkésbarna, bepecsételt díszű, kiöntőcsöves (6. kép 3.) korsó került elő. A 195. sír korsója (6. kép 1.) szürke, finoman iszapolt, korongolt edény. Hasán körbefutó besimított díszítés fölött szintén besimított fenyőágminta látható (6. kép 1/b.). A forma, a kidolgozás és a motívum egyaránt germán eredetre utalnak, ami a temető korábbi sírjaiból előkerült germán eredetű tárgyak ismeretében már nem is meglepő. A korsó lelőhelye és a nyakán látható feltételezett írásjelek utalnak csupán arra, hogy egykor avar tulajdonban is lehetett (6. kép 1/a.).

A férfisírok közül a 204. objektumszámú volt a legjelentősebb (4. kép 3.). Az amúgy kirabolt sírből teljesnek mondható övgarnitúra került elő. (5. kép 1–8.) A díszítetlen csattestet bronzlemezről hajlították. Az öv-

cleaning or lifting. Iron objects were similarly very poorly preserved, and since they quickly dried in the cleaned graves during the process of documentation, they were difficult to lift from the grave.

The most significant find of the Avar cemetery section was the grave of feature no. 36⁵¹ (Fig. 4. 4). The shaft was WSW-ESE directed, oblong-shaped with vertical walls. It did not have definite outlines, nothing could be observed from the grave structure and no trace of a trestle could be observed. The skeleton of a woman lay extended on the back in the grave.⁵² The skull tilted to the right shoulder, the jaw stayed in its place. She wore silver rings in the ears and a string of coloured paste, glass and millefiori beads round the neck. There were iron bracelets on the arms, on the wrists, extended along the trunk and a narrow iron ring on the right hand. Iron wire fragments, a bead, lead fragments and a laurel leaf-shaped late Bronze Age bronze pendant⁵³ were found at the left lower arm. The belt with an iron buckle, ornamented by oblong-shaped bronze mounts with open-work front plates was closed by a silver large strap-end of a double braid ornament (Fig. 5. 9).⁵⁴ A wooden buckle with iron braces was placed to the feet.

One of the most interesting finds of the grave was an amulet capsule hanging from the mounted side-strap of the belt. It was decorated by punched bronze bands and round open-work mounts. (Fig. 5. 10–11.) The eyes of the open-work surfaces of the belt and the amulet mounts were ornamented by thin, pressed silver plaques of braid ornament, sometimes showing the traces of gilding (Fig. 5. 10). Tivadar Vida collected the capsules from the Migration Period on the occasion of the items found in the Budakalász cemetery. Vida dated the capsules found there from between the last quarter of the 6th century to the middle of the 7th century. He placed the item found in grave no. 397 of the Budakalász cemetery from the first half of the 7th century after the early Avar oculus beads recovered from the grave.⁵⁵ The capsule found in feature no. 36 at Csepel was accompanied by similar beads.

The women's graves unearthed in the cemetery section were poorer than the above one, most of them

53 A temető korábban előkerült leleteihez hasonlóan több sírban találtunk korban nem ide illeszkedő tárgyakat, mint a vésett díszítésű bronztű, késő római hagymafejes fibula vagy a germán kerámiakancsó.

54 A fonatmintás, fogazásos díszítésű övveretekről legújabbán Nagy Margit részletes munkájából értesülhetünk. Nagy Margit munkájában kimutatta, hogy a késő antik, germán hagyományokra visszavezethető mintakincs az avar korban tovább él és a 7. század idején a helyi ötvösök igen nagy előszeretettel alkalmazzák. NAGY 1998A 385.

55 VIDA 1995, 244–245.

51 The features were numbered in the order they were found independent of their age and the stage of the excavation. Thus the formerly unearthed graves were disregarded in the numerical order. The final grave numbers can be given only at the complex publication of the cemetery.

52 The restoration of the finds has not been completed, so the finds cannot be wholly described.

53 Similarly to the formerly unearthed finds of the cemetery, we found objects in several graves that seemed alien in the context as a bronze pin with engraved ornament, a Late Roman bulb-headed brooch or a German pottery jug.

54 We can read about the belt mounts decorated by braid ornaments and lacerated patterns in MARGIT NAGY's recent study. She demonstrated that the ornamental elements going back to late classical and German antecedents survived in the Avar period and local goldsmiths frequently used them in the 7th century. NAGY 1998A 385.

55 VIDA 1995, 244–245.

vereteket és a bújtatót kör alakú poncolással díszítettek, és bronzlemezéből készültek. A garnitúrához a veretekhez hasonló kiképzésű és díszítésű propellerveret és két szíjvég is tartozott, mely utóbbiak azonban öntöttek voltak. A pajzs alakú kisszíjvég S alakú indadíszes, míg a nyújtott pajzs alakú nagyszíjvég áttört, háromszög alakzatokból álló díszítésű. A veretsorral együtt megjelenő propellerveret és a szíjvégek a 7. század utolsó harmadára, a 670-es évek körüli időszakra datálják a garnitúrát. Az S alakú indadíszek számos helyről ismertek. Az övveretek mellett más funkciójú tárgyakon, mint pl. a kunbányai avar kagán egyik késtokjának borításán is megjelennek⁵⁶.

A további férfisírok rablottabbak, és viszonylag leletszegényebbek voltak. Jellegzetes leletek a vaskés, vas- és bronzcsat, csiholó, kova, bronz- és vasveretes övgarnitúra.

A lovakat felszerszámozva temették el, s bár mindhárom meglehetősen kirabolták, a fejhámok gömbsüveges, rozettás, illetve rojtos vereteiből elég sok megmaradt ahhoz, hogy elképzelhessük a szerszámzat eredeti pompáját. A 196. objektum (4. kép 2.) lókoponyáját eredeti helyéből kimozdítva találtuk. A koponyatetőn és a pofarészen több rozettás és pajzs alakú szíjelosztó veret is megmaradt, a szájában csikózabla volt.

Feltűnő, hogy fegyverek egyáltalán nem kerültek elő a sírokból, leszámítva azt a három lándzsacsúcsot, amelyek közül kettő lósírokban, míg egy, a 12. objektum számú kirablott női sírban volt (5. kép 14.).

Temetőrészletünk időrendjének meghatározásakor megállapíthatjuk, hogy csupán annyiban tér el a korábban előkerült sírokétól, hogy hiányoznak belőle az olyan 8. századra jellemző leletek, mint pl. a lapos talpú kengyelek vagy a dinnyemag alakú gyöngyök⁵⁷. A temető viszonylag hosszú ideig tartó használatára Cs. Sós Ágnes már az első sírok publikálásakor rámutatott⁵⁸. Most negyven évvel és további 140 feltárt sír után csak megismételhetjük akkori megállapításait, mely szerint a hárosi avar temetőt a 7. század első felétől a 8. századig használták.

had been violated, yet contained some characteristic and interesting objects as some more fragmentary belts with mounts and strap-ends, boot mounts and buckles, iron forceps, plain pottery and ones with tamga marks (Fig. 5. 15, 17), lead (Fig. 5. 16) and bone spindle whorls, a carved bone case, bronze rings, an iron casket (Fig. 5. 13), iron chain fragments, buckles and knives, earrings with globule ornaments. Regarding the pottery material, three handled jugs were found beside the most characteristic small, hand-thrown Avar burial vessels. A hand-thrown, coarse jug was found in feature no. 202 (Fig. 6. 2) and a greyish brown, stamped, spouted jug was unearthed in feature no. 32 (Fig. 6. 3). The jug from grave no. 195 (Fig. 6. 1) was grey, wheel-thrown and finely levigated. A smoothed-in pine branch pattern can be seen under the smoothed-in ornament running round on the belly (Fig. 6. 1/b). The shape, the elaboration and the motives point to a German origin, which is not surprising in the view of the objects of German origin found in the former graves of the cemetery. The provenance of the jug and the alleged letters on the neck are the only ones to imply that it could be in the possession of an Avar person (Fig. 6. 1/a).

From among the male burials, feature no. 204 was the most significant one (Fig. 4. 3). The otherwise violated grave contained a nearly entire belt set (Fig. 5. 1-8). The plain body of the buckle was bent from a bronze sheet. The bronze sheet belt mounts and the strap retainer were ornamented by round punching. The belt set contained a bow-tie mount similar to the mounts in shape and ornament and two strap-ends. The latter ones were cast. The shield-shaped small strap-end had an "S"-shaped tendril ornament, while the elongated shield-shaped large strap-end was open-work and decorated by a pattern of triangular motives. The bow-tie mount appearing together with the series of mounts and the strap-ends date the belt set from the last third of the 7th century, from around the 670's. S-shaped tendril ornaments are known from several sources. They appear, beside strap-ends, on objects of various functions as e.g. on the cover of one of the knife scabbards of the Avar khagan of Kunbány.⁵⁶ The rest of the male burials were robbed and contained less grave goods. The characteristic finds were iron knives, iron and bronze buckles, strike-a-lights, silex pieces, belt sets with bronze and iron mounts.

The horses were buried with the harness, and although all the three horse burials had been robbed, quite a few remained from the globe-headed, rosette and fringed mounts of the head gear to illustrate the original pomp of the harness. In feature no. 196 (Fig. 4. 2), the skull of the horse was disturbed. Several rosette and shield-shaped distributor mounts stayed on the top of the skull and on the cheek, and there was a small bit in the mouth.

56 H. TÓTH-HORVÁTH 1992, 135-136.

57 Cs. Sós 1961, 32, 44.

58 Cs. Sós 1961, 49-50.

56 H. TÓTH-HORVÁTH 1992, 135-136.

It is striking that no weapons were found in the graves disregarding the three spearheads, two of which were found in horse graves and one in the violated grave no. 12 of a woman (Fig. 5. 14).

Concerning the chronology of the cemetery fragment we can state that it differs from the earlier unearthed graves only in the lack of objects characteristic of the 8th century as e.g. stirrups with flat foot-plates or melon-seed-shaped beads.⁵⁷ Ágnes Cs. Soós pointed out already in the publication of the first graves that the cemetery was used for a relatively long time.⁵⁸ Now, 40 year later and after 140 more unearthed graves we can only repeat her conclusion, namely, that the Avar cemetery in Háros was used from the first half of the 7th century to the 8th century.

57 Cs. Soós 1961, 32, 44.

58 Cs. Soós 1961, 49-50.

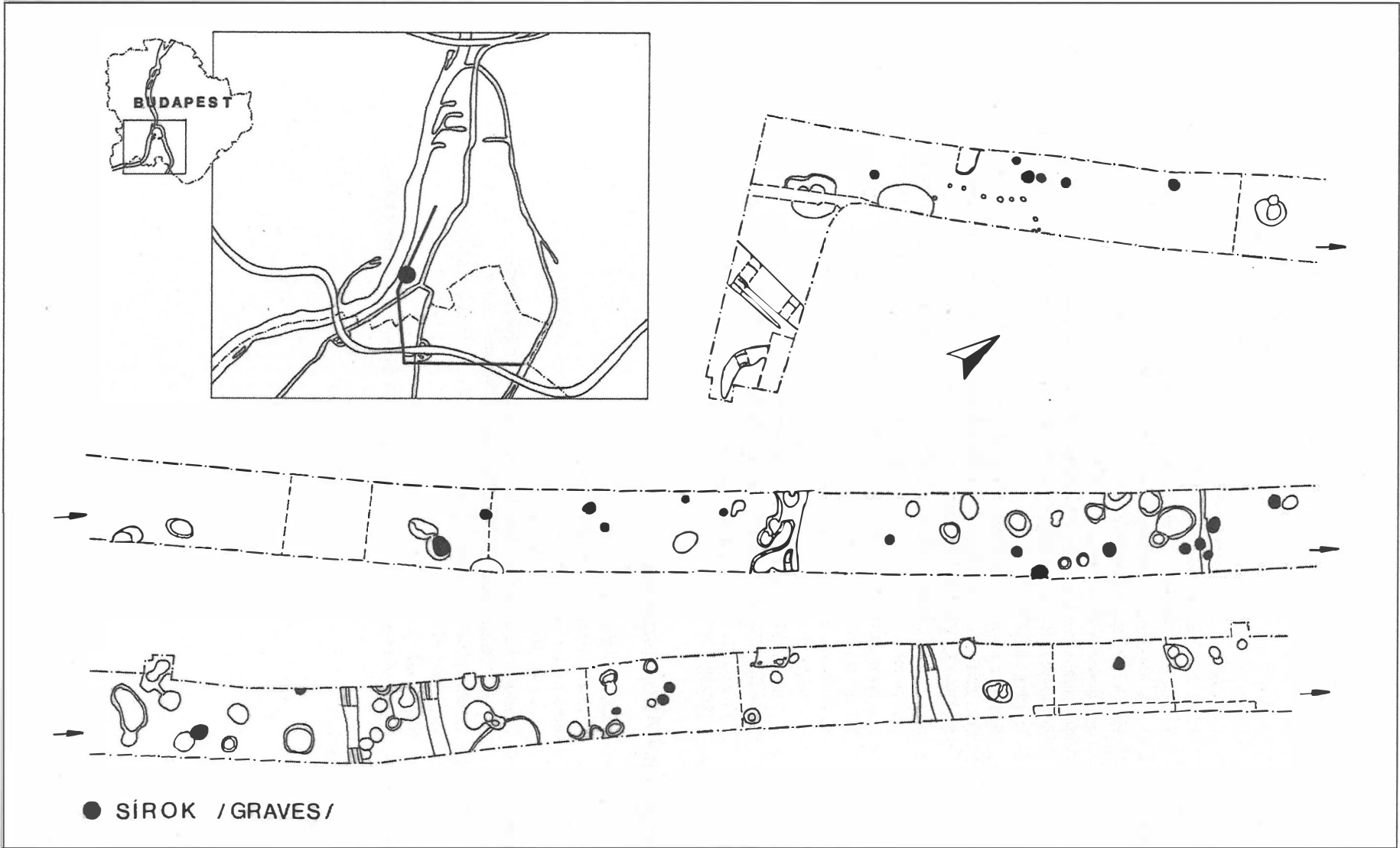
Irodalom • References

- BÓNA 1963 I. BÓNA: The cemeteries of the Nagyrév culture. *Alba Regia* I-II (1961-1962) 11-23.
Cs. Sós 1961 Cs. Sós, Á.: Újabb avar kori leletek Csepel-szigetről. *ArchÉrt* 88 (1961) 32-51.
CSALLÁNY 1956 D. CSALLÁNY: *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*. (1956) Budapest
ECSEDY 1979 I. ECSEDY: Die Siedlung der Somogyvár-Vincovci Kultur bei Szava und einige fragen der Frühbronzezeit in Südpannonien. *JPMÉ* (1979) 97-136.
ECSEDY 1988 ECSEDY I.: Ásatások Szigetcsép Tangazdaság lelőhelyen II. A kora bronzkori település leletei. *CommArchHung* (1988) 5-16.
ENDRÓDI 1992 ENDRÓDI A.: A korabronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. In: *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I*. BTM Műhely 5 (1992) 83-200.
ENDRÓDI-GYULAI 1998-2000 A. ENDRÓDI-F. GYULAI: Hearths and other Finds of the Late Copper Age Baden Culture at Budapest - Csepel Island (Gynaecomorphic vessels, archaeobotanical remains). *ArchÉrt* 125 (1998-2000) 9-44.
FETTICH 1926 N. FETTICH: Garnitures de forreaux du sabres du temps des Avars en Hongrie. *Arethuse* (1926) avril, 1-14.
H. TÓTH-HORVÁTH 1992 E. H. TÓTH-A. HORVÁTH: Kunbábony das Grab eines Avarenkhanen. (1992) 295.
HÁJEK 1957 L. HÁJEK: Knoflíky Stredoevropské skupiny kultury Zvonocitých Poháru. *PA XLVIII* 389-424.
HARRISON 1980 J. HARRISON: *The Beaker Folk. Copper Age Archaeology in Western Europe*. (London 1980)
KALICZ 1955 KALICZ N.: Adatok a harang alakú edények Budapest környéki elterjedéséhez. *FolArch VII* (1955) 46-60.
KALICZ-SCHREIBER 1974 R. KALICZ-SCHREIBER: Die Probleme der Glockenbecherkultur in Ungarn. In: *Simposium Oberried* (1974) 184-214.
KALICZ-SCHREIBER 1984 R. KALICZ-SCHREIBER: Komplex der Nagyrév-Kultur. *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans. Balcano-Pannonica* 22 (1984) 133-191.
KALICZ-SCHREIBER 1991 KALICZ-SCHREIBER R.: A Somogyvár-Vinkovci kultúra dél-északi irányú közvetítő szerepe a kora bronzkorban. *BudRég XXVIII* (1991) 9-43.
KALICZ-SCHREIBER 1997 KALICZ-SCHREIBER R.: Kora bronzkori temetkezések a Csepel-sziget keleti partján. *BudRég XXXI* (1997) 177-199.

- NAGY 1998A M. NAGY: Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest (1998) I-II. 213.
 NAGY 1998B NAGY M.: Ornamenta Avarica I. Az avar kori ornamentika geometrikus elemei. MFMÉ StudArch IV. (1998) 377-459.
- NAGY 1999 NAGY M.: Ornamenta Avarica II. A fonatornamentika. MFMÉ/ StudArch V. (1999) 279-316.
- OHRENBERGER 1956 A. J. OHRENBERGER: Zwei Gräber aus der Spätphase der Glockenbecherkultur in Deutschkreutz, B. H. Oberpullendorf, Bgld. ArchA (1956) 98-105.
- ONDRAČEK 1967 J. ONDRAČEK: Moravská Protoúnetická kultura. SIA XV-2 (1967) 389-446.
 PÉCSI 1958 PÉCSI M.: Budapest természeti képe (1958)
- SALAMON 1958 SALAMON Á.: Előzetes jelentés Bp. XXI. Csepel-Háros. RégFüz I (1958) 10-38.
- SANGMEISTER 1974 E. SANGMEISTER: Zwei Neufunde der Glockenbecherkultur in Baden-Württemberg. In ein Beitrag zur Klassifizierung der Armschutzplatten in Mitteleuropa. Fundberichte aus Baden-Württemberg 1. (1974) 104-112.
- SCHREIBER 1972 SCHREIBER R.: A kora bronzkor problémái Budapesten. ArchÉrt 99 (1972) 151-166.
 SCHREIBER 1973 SCHREIBER R.: A harangedények népe Budapesten. Emlékek Budapest Múltjából (Budapest 1973)
- SCHREIBER 1975 SCHREIBER R.: A tököli kora bronzkori temetők. ArchÉrt 102 (1975) 187-203.
 SCHREIBER 1984 SCHREIBER R.: A kora bronzkor időrendi kérdései Budapest környékén és a Tisza vidéken. BudRég XXVI (1984) 33-38.
- SCHREIBER 1986 SCHREIBER R.: Korai csontvázás sír a Csepel-szigeten. ArchÉrt 113 (1986) 68-96.
 SCHWEITZER 1992 SCHWEITZER F.: A Szigetszentmiklóstól északra húzódó M0 autópálya környezetében elhelyezkedő régészeti lelőhelyek geomorfológiai viszonyai. In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. BTM műhely 5 (1992) 9-15.
- SZATMÁRI 2000 I. SZATMÁRI: Bronze Age bone pendants in the Carpathian Basin. ActaArchHung 51 (1999/2000) 35-42.
- VIDA 1995 T. VIDA: Frühmittelalterliche Scheiben und kugelförmige Amulettkapseln zwischen Kaukasus, Kastilien und Picardie. BRGK Band 76 (1995) 219-290.
- VLADAR 1969 J. VLADAR: Prvé nálezy keramiky kultury zvoncovitych pohárov na Slovensku. SIA XVII-1 (1969) 97-118.

Rövidítés jegyzék • *Abbreviations*

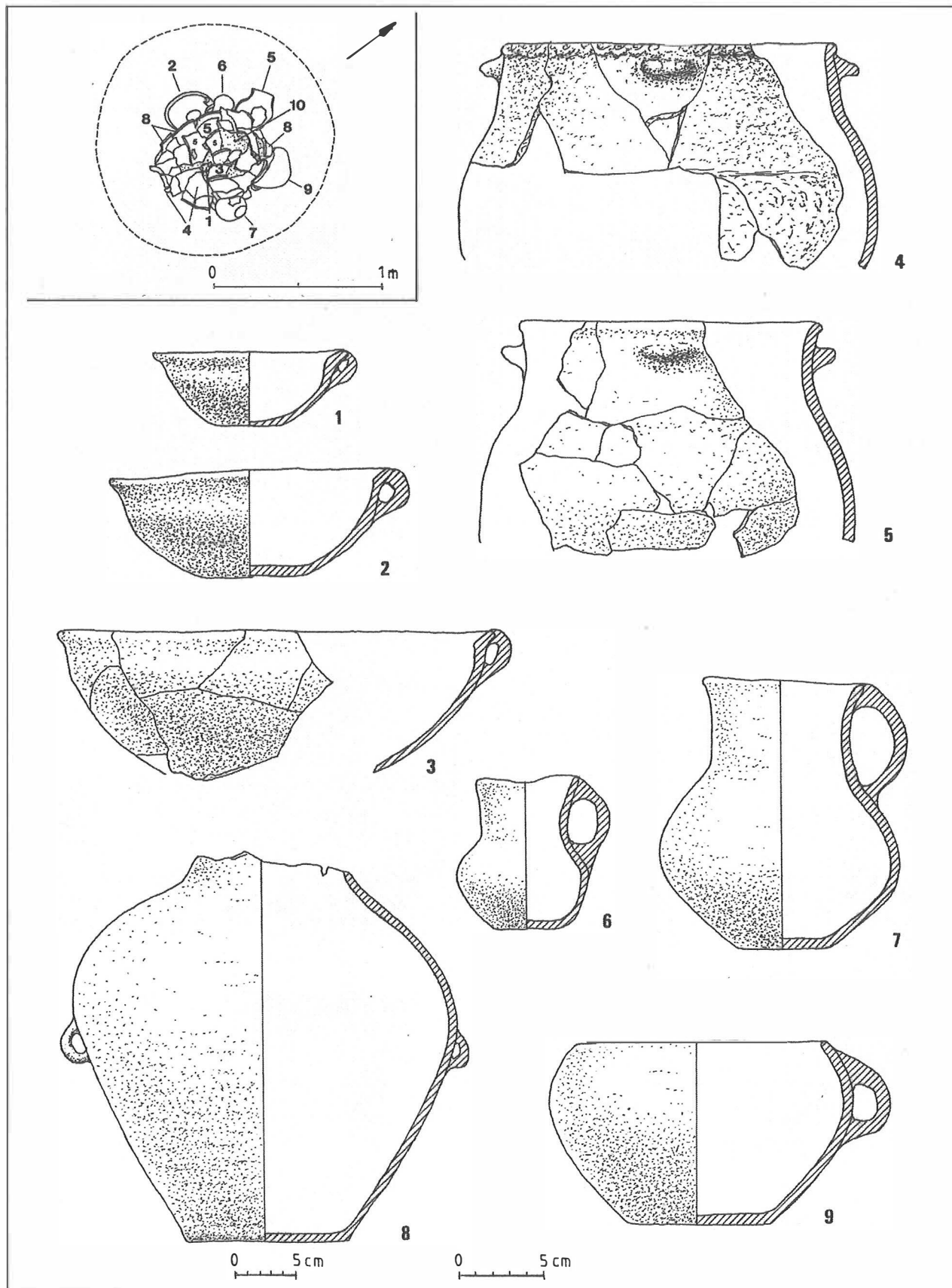
ArchA	Archaeologia Austriaca (Wien)
ArchÉrt	Archaeológiai Értesítő (Budapest)
BRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission Mainz
BudRég	Budapest Régiségei (Budapest)
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
JPMÉ	A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (Pécs)
MFMÉ/StudArch	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Studia Archaeologia (Szeged)
RégFüz	Régészeti Füzetek
SIA	Slovenská Archaeológia (Bratislava)
Symposium Oberried	Glockenbecher Symposium Oberried 1974 Bossum/Haarlem (1976)

1. kép: Budapest, Csepel-sziget, Csepel-Vízmű lelőhely. Ásatási helyszínrajz.

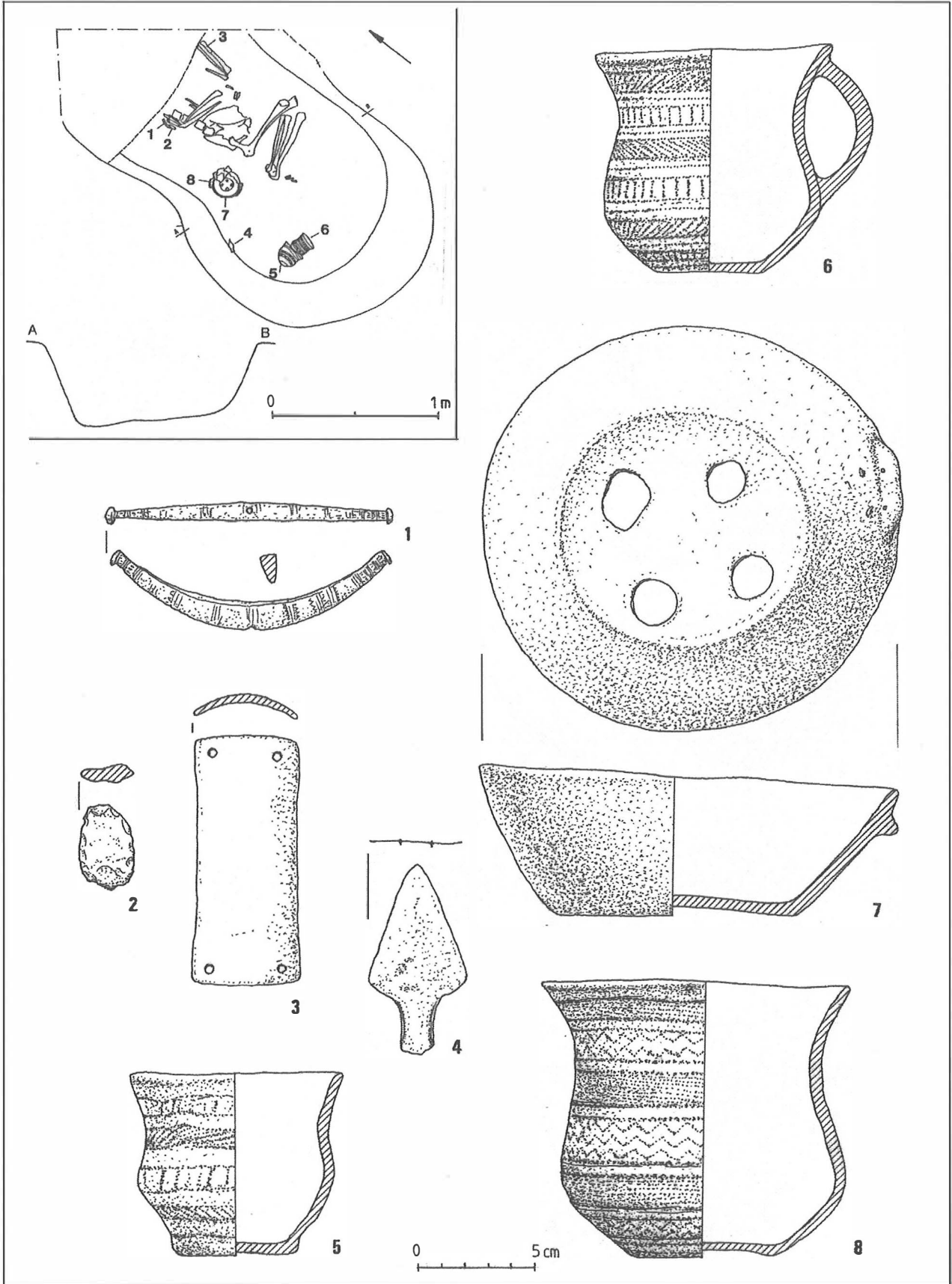
Fig. 1: Budapest, Csepel Island, Csepel-Vízmű site. Excavation plan.

(● Kora bronzkor, Early Bronze Age)

2. kép: Budapest, Csepel-Vízmű: A 46. számú, kora bronzkori hamvasztásos urnasír leletei

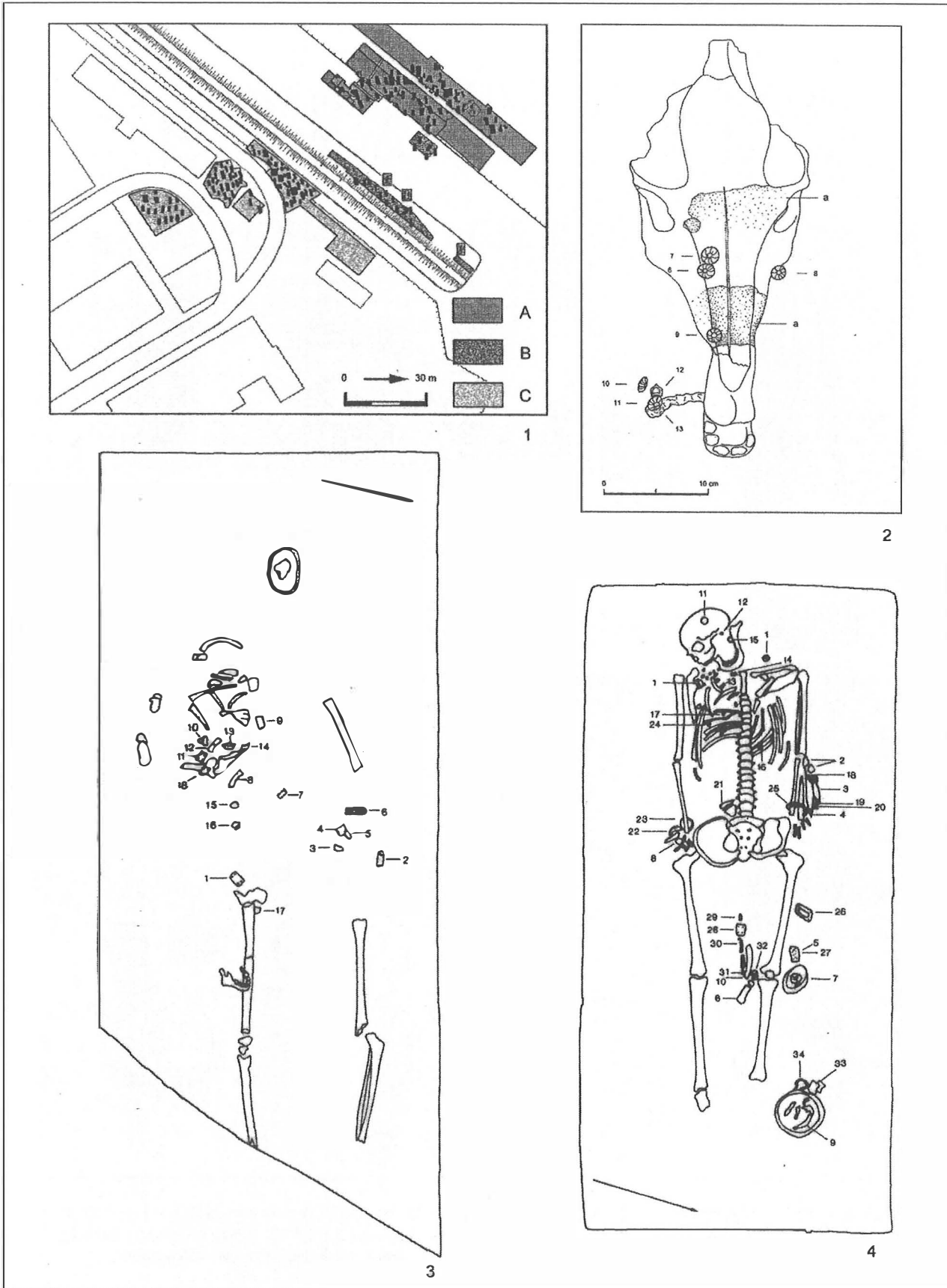
Fig. 2: Budapest, Csepel-Vízmű. Finds of the early Bronze Age urn grave no. 46.

3. kép: Budapest, XXI. kerület, II. Rákóczi Ferenc út, kora bronzkori zsugorított csontvázás sír és leletei.

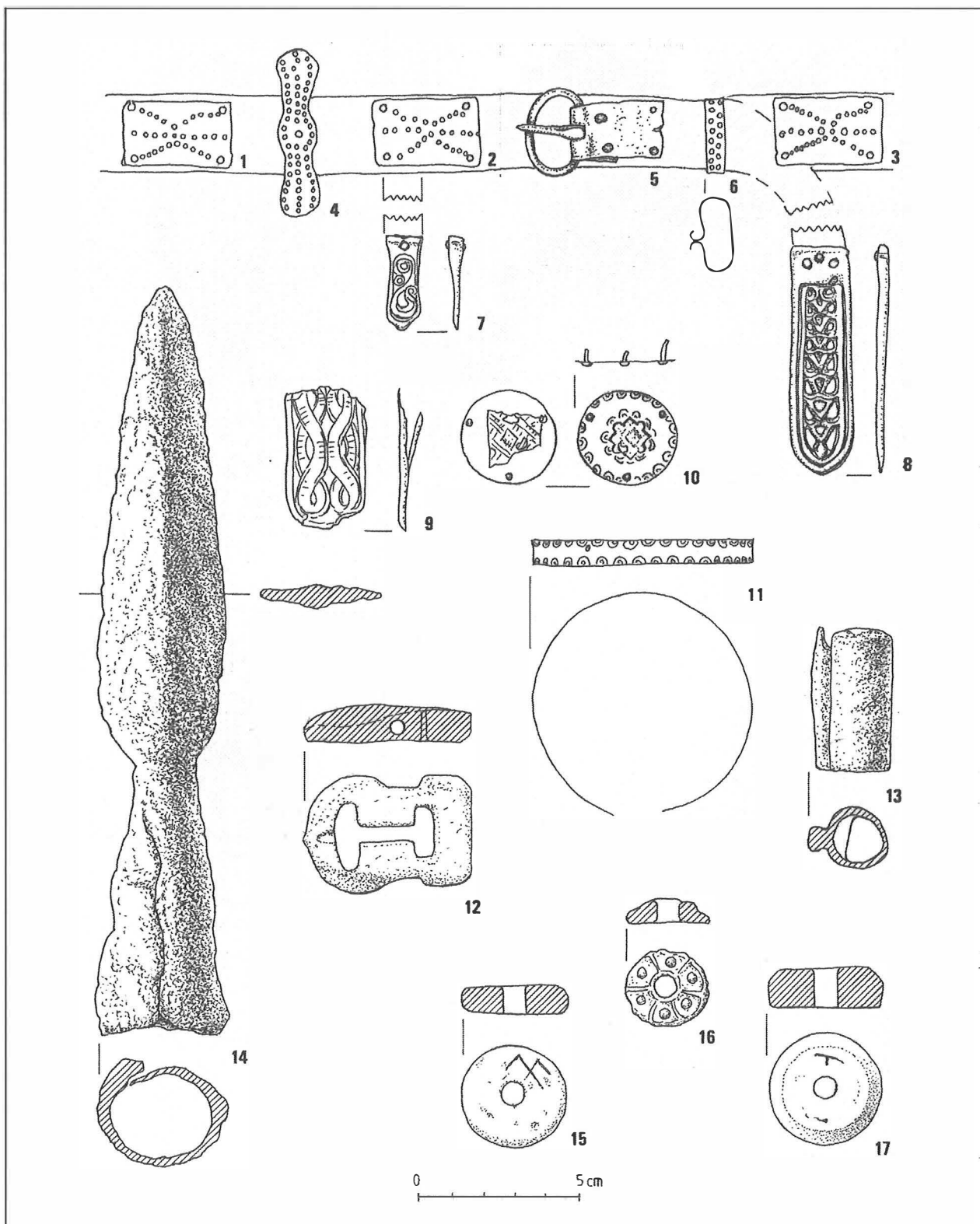
Fig. 3: Budapest, XXI., II. Rákóczi Ferenc road, early Bronze Age inhumation burial with a crouched skeleton and its finds.

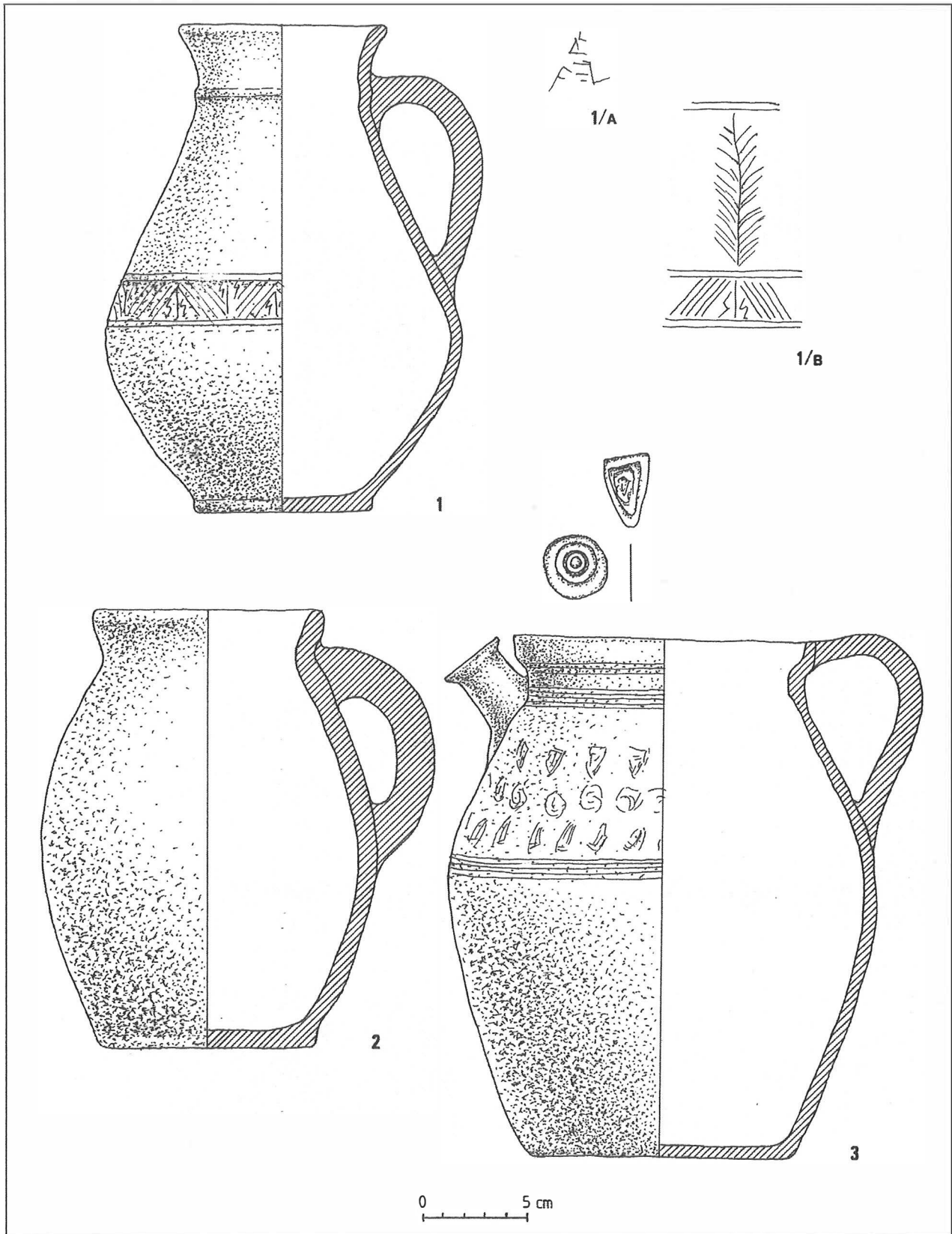
4. kép: 1. Ásatási helyszínrajz, 2. A 196. sír lókoponyája, 3. 204. sír, 4. 36. sír

Fig. 4: 1. Excavation plan, 2. Horse skull from grave no. 196, 3. Grave no. 204, 4. Grave no. 36

5. kép: 1–8. a 204. sír övgarnitúrája; 9–11. szíjvég töredéke és amulettkapszula veretei a 36. sírból; 12. A 205. sz. lósír koponyáján talált veretek és elszíneződések; 13. vasszelenc? a 158. sírből; 14. A 12. sírban talált vas lándzsacsúcs; 15., 17. tamgajeles kerámia orsókarikák a 37. és a 21. sírből; 16. A 38. sír ólom orsókarikája

Fig. 5: 1–8. Belt set from grave no. 204; 9–11. Fragment of the strap-end and mounts of the amulet capsule from grave no. 36; 12. Mounts and discolourations on the skull in the horse grave no. 205; 13. Iron casket? from grave no. 158; 14. Iron spearhead from grave no. 12; 15., 17. Ceramic spindle whorls with tamga marks from graves nos 37 and 21; 16. Lead spindle whorl from grave no. 38

6. kép: 1-1/B. A 195. sír besimított díszítésű korsója. 1/a. Feltételezett írásjelek a korsó nyakán. 2. agyagkorsó a 202. sírből. 3. Bepecsételt díszű kancsó a 32. sírből.

Fig. 6: 1-1/B. Jug with smoothed-in ornament from grave no. 195. 1/a. Alleged letters on the neck of the jug, 2. Clay jug from grave no. 202. 3. Jug with stamped ornament from grave no. 32.

